

אבא'לה בוא לפארק

מעיינות טבעיים הנובעים כל ימות השנה, חורשות מוצלות, בריכות דגים ושלל בעלי חיים מרתקים. את כל אלה ועוד מציע פארק המעיינות – פארק טבע לרגלי הגלבוע שבו תוכלו ליהנות מסיורים רגליים או ברכיבה על אופניים, מפיקיניק ליד המים ומעוד הפתעות. פארק ומלואו

כתב וצילם: דרור סגל

בין השאר לחקלאות ולשימוש ביתי. בנוסף על כך, התרחשו שרפות והיו מפגעי רעש בלילות.

מנגד, הלך והתהווה חזון פיתוח מקומי של פארק תיירותי וחינוכי איכותי, הכולל נוף מרהיב, מאגרי מים מתוקים ונקיים שבהם אפשר לנפוש ולבלות, צמחייה ירוקה, מגוון בעלי חיים ואתרים ארכיאולוגיים. ליוזמה היו שותפים גופים רבים: המועצה האזורית עמק המעיינות, רשות הטבע והגנים, הקרן הקיימת לישראל ורשות ניקוז ירדן דרומי. הפארק הוקם בתמיכה ובעזרה של כמה משרדי ממשלה, בעיקר המשרד לאיכות הסביבה, משרד החקלאות ופיתוח הכפר, משרד התיירות והחברה הממשלתית לתיירות, והמשרד לפיתוח הנגב והגליל.

באדמות הקיבוצים ניר דוד, מסילות ורשפים מצוי שטח חקלאי שבו נובעים כמה מעיינות. בעשורים האחרונים החל פיתוח תיירותי אינטנסיבי בכל האזור. רמת החיים עלתה, הניידות האישית השתפרה מאוד, את האזור החלו לפקוד מטיילים רבים, ואזור המעיינות והפארק הפכו לפופולריים בקרב אוכלוסיות הולכות וגדלות. לצד הצדדים החיוביים בהתפתחות זו, נוצרו גם לא מעט תופעות שליליות לא רצויות, בין היתר נערמה במקום כמות אשפה שאי אפשר היה להתמודד עמה והתגלו פגיעות קשות באתרים ארכיאולוגיים, בצמחייה, בבעלי חיים ובאיכות המים המשמשים

↑ מבט על הנביעה של בריכת עין שוקק
 ← תעלת המים שהוליכה את מי מעיין שוקק אל טחנת הקמח

לצורך הקמת הפארק
נעשו עבודות פיתוח
רבות - נסללו
כ-15 ק"מ של כבישי
אספלט, הוצבו
מתקנים ושלטים
רבים, ניטעו עצים
והופקדו עובדים
ופקחים, השומרים
על הפארק יומם וליל.
שטח הפארק נחסם
חלקית ונסגר באופן
מוחלט לתנועת כלי
רכב ממונעים

מצפון וממערב נובע נחל עמל (ידוע גם כנחל האסי) שעל גדותיו נבנה גן לאומי גן השלושה. למרות מיעוט הגשמים בעמק, נאגרים המים כמי תהום. בשכבות מסלע מתחת להרי הגלבוע וצפון השומרון. כך נוצרת נביעה קבועה של קבוצת מעיינות השבר, הפורצים אל פני הקרקע בעמק, לרגלי הגלבוע.

ממש עם היציאה מן המבואה אל הפארק, נתקלים בשתי נביעות: עין חומה ועין מגדל. המים של עין חומה נאספים ברובם לצינורות ונשאבים לשימוש ביתי ולחקלאות. מעט המים הנותרים זורמים לכיוון הנביעה הסמוכה של עין מגדל, ומשם ממשיכים מזרחה כנחל אחד - הוא נחל הקיבוצים. חלקו הראשון (המערבי) של הנחל הוא שמורת טבע מוכרזת. בהמשך יש קטע שהפך בעשורים האחרונים למסלול טיול פופולרי בתוך המים באפיק הנחל. המסלול, בתוך או מחוץ למים, מסתיים בבריכה המשולשת ובאזור פיקניקים ששודרג בשנים האחרונות. לפני הבריכה מצטרפים למי הנחל מימיו של עין שוקק. לאחר הבריכה נאספים מי המעיינות לתעלות ומולכים למתקן המיהול האזורי.

כמה מאות מטרים מדרום לנביעה של עין חומה ועין מגדל נמצא עין שוקק. מעיין זה נובע כיום בבריכה בנויה ומסודרת, במתכונת דומה לבריכה המשולשת בנחל הקיבוצים ולבריכה בעין מודע. מכאן זורמים המים מזרחה ופונים צפונה במורדות המערביים של תל שוכה, בתעלה טבעית שהורחבה על ידי האדם בתקופות שונות. שם הם נשפכים ומתאחדים עם נחל הקיבוצים.

לצורך הקמת הפארק נעשו עבודות פיתוח רבות - נסללו כ-15 ק"מ של כבישי אספלט, הוצבו מתקנים ושלטים רבים, ניטעו עצים והופקדו עובדים ופקחים, השומרים על הפארק יומם וליל. שטח הפארק נחסם חלקית ונסגר באופן מוחלט לתנועת כלי רכב ממונעים. הציבור יכול היום לסייר בפארק באופן חופשי ברגל או באופניים, ללא תשלום. אפשר גם לשכור כלי רכב חשמליים או אופניים במבואה שנמצאת בכניסה הרשמית לפארק, ליד גן השלושה. סגירת הפארק לכלי רכב מנעה את הנזקים הרבים שנגרמו לאתרים הארכיאולוגיים, לשדות החקלאיים, לצמחייה ולחי, ושיפרה את הפארק וסביבתו. הפארק פתוח לקהל בכל ימות השנה, יש בו כללי התנהגות ברורים והמבקרים בו יכולים ליהנות מבילוי משפחתי מושלם. טמפרטורת המים ומזג האוויר מתאימים לרחצה גם בשלהי הסתיו ובראשית האביב.

מעיינות נובעים

הפארק תוחם בתוכו את כל ארבעת המעיינות. בקצה הדרום-מזרחי נמצא עין מודע (מודע), בדרום-מערב נמצא עין שוקק (אל ג'וסק), בצפון-מערב הפארק נמצא הגן לאומי גן השלושה, ולידו נמצא בניין המבואה של המתחם כולו, שדרכו נכנסים אל פארק המעיינות. בצפון גובל הפארק עם מטעי קיבוץ ניר דוד ובפינה הצפון-מזרחית בבריכה המשולשת של נחל הקיבוצים, המקבל את מימיו משני מעיינות עיקריים - עין חומה ועין מגדל. ארבעת המעיינות הופכים לנחלים מרשימים. מעט

איך הכל התחיל?

לפני כ-25 מיליון שנים התרחש באזורנו אירוע גיאולוגי נדיר ודומיננטי, שהשפיע על סביבתנו הגיאוגרפית ושינה אותה ללא הכר. האירוע ידוע כהיווצרות השבר הסורי-אפריקני, המשתרע מאזור מזרח אפריקה ועד טורקיה (כיום נקרא בקע ים המלח). בקע זה גרם לסדרת אירועים גיאולוגיים הדרגתיים, באזור הקרוב לפארק. בין השאר נוצרה התרוממות של רכס הרי הגלבוע וצפון השומרון מעל העמקים הפרוסים לרגליהם מצפון וממזרח. השבר וההתרוממות גרמו, בין היתר, להיווצרותם של קבוצת מעיינות העתק, הפורצים ונובעים לרגלי ההר וזורמים מזרחה כנחלים מרהיבים ביופיים. אזור הפארק כולל היום ארבעה מעיינות, שבהם ניכרות תופעות גיאולוגיות והידרולוגיות מעניינות, שדות חקלאיים ומטעים מוריקים, בריכות דגים, אתרים ארכיאולוגיים ייחודיים, צמחיית נחלים ובעלי חיים רבים ומוגוונים. הקרקע ברובה היא אדמת טרה רוסה חומה שנשחקה ונסחפה ממורדות הגלבוע. בכמה אזורים בפארק רואים את ה"תפר" בינה לבין אדמת הרנדזינה הגירית האפורת, שמאפיינת את קרקעות העמק.

ימיים) או נימפאון (מזרקה מרכזית) שבנו הרומאים במקום. בעבר פעלה כאן טחנת קמח נוספת שלא שרדה.

בגדה הדרומית של הנחל, מן הנביעה ומזרחה, מוליכה כיום מים תעלת מינוס 100 (תעלה בגובה 100 מטר מתחת לפני הים). בכמה נקודות תצפית נתקלים בטעות אופטית ונראה כי המים זורמים מערבה בעוד שבפועל הם זורמים מזרחה, כמובן, במורד המתון. בקרבת התעלה המודרנית נבנתה בעבר תעלה קדומה שהוליכה את המים מזרחה בגדה הדרומית, לאורך הערוץ ומעליו.

המים הגיעו לטחנת הקמח וחולקו לשלושה מוקדי טחינה (שלושה זוגות רחיים במפלס אחד), ולמעשה נפלו חזרה אל אפיק נחל שוקק. הפרשי הגובה הם שיצרו את כוח הטחינה באמצעות מי הנחל בלבד. הטחנה ייחודית בעיקר בשל שלושת פתחי הטחינה המקבילים וההשתמרות היפה של מוליך המים (האקוודוקט) ומבני הטחינה שניכרים עדיין בחלקם. טחנה זו זוכה כיום לניקוי ולטיפול מילדי בית הספר היסודי רימון במסילות, במסגרת תכנית חינוכית-לימודית של אימוץ אתר.

ממשיכים בכביש מזרחה לכיוון תל שוכה - תל ארכיאולוגי מרשים בגודל בינוני, המתנשא מעל סביבתו וניכר בו שהוא מכיל שכבות יישוב רבות. האתר טרם נחפר אך ממצאים אקראיים מעידים על נוכחות אנושית רציפה ומשמעותית במקום, מהתקופה הניאוליתית ועד ימי הביניים. בין השאר התגלו באתר שברי אובסידיאן (סוג של זכוכית וולקאנית), מויבאת ככל הנראה מאזור טורקיה וחרפושית של שליט מצרי (מוצגת במוזיאון לארכיאולוגיה הסמוך).

מהתל יש תצפית מרהיבה על כל הסביבה: במערב רואים את שטח הפארק, קיבוץ ניר דוד וגן השלושה. ◀◀

מדרום לאפיק השוקק וממזרח לנביעה מצויה טחנת קמח בנויה שניצלה את מי הנחל להפקת כוח לטחינה. בקצה הפארק, מעבר לבריכות הדגים, נמצא עין מודע. הנביעה מוקפת בריכת בטון מלאכותית. סביבה ניטעו עצים, נבנו והותקנו גשרים, שבילים, שולחנות ישיבה ומתקנים נוספים. כל מימי המעיינות והנחלים מנוצלים לחקלאות ומדגה, ונאספים ממזרח לפארק במתקן המיהול האזורי.

שרידים ארכיאולוגיים

בתחומי פארק המעיינות מצויים גם כמה אתרים ארכיאולוגיים ייחודיים ומרתקים. בכניסה לפארק פונים דרומה בכביש המוליך לעין שוקק. לאחר כ-100 מטר בצד ימין, ממערב לכביש, נמצא האתר תל חמוד - ממש בתחום הנביעה של עין חומה. זהו אתר שטוח המכוסה בצמחייה מרבית ימות השנה, אולם חדי העין המסיירים במקום יגלו מיד מתקנים רבים החצובים בסלע. במשטחי האבן ניכרים שרידי מחצבות, מערות ומתקנים חקלאיים רבים, בעיקר גתות, ספלולים (גומחות) חצובים בגדלים ובמידות שונות ועוד. כתב שורות אלה מאמין כי האתר שימש בעבר כ"אזור התעשייה" של היישובים באזור. בקרבתו מגדלים עד היום מטעי זיתים, כרמים, תאנים ושקדים, והתקווה היא לחשוף את מתקני האתר בעתיד (המבקרים מתבקשים לא להיכנס למערות במקום).

המשך הנסיעה דרומה בכביש מביא אותנו לאזור הנביעה של עין שוקק. סביב המעיין חומת אבן בנויה מתקופות מאוחרות. לא מן הנמנע כי היא מושתתת על חומת אבן קדומה מהתקופות הרומית והביזנטית. באזור התגלה סכר שהרים את מי המעיין ונחשף מבנה נוי דמוי מזבח עם שני דולפינים עשויים שיש. היו חוקרים שסברו כי המתקן הוא סוג של נאומכיה (מקווה ים או זירה שבהם נערכו קרבות

↑ ספלולים ומתקנים חצובים בסלע בתל חמוד
◀ ערוץ נחל הקיבוצים

ואם אתם כבר בסביבה

פארק המעינות שוכן בלב אזור תיירותי, עשיר באתרים ובאתרקותציות מגוונות, המתאימות לכל גיל ולכל מגוון המבקרים באזור. הנה כמה אתרים שמומלץ לבקר בהם אם אתם כבר באזור:

גן השלושה (הסחנה) - נמצא ממש בטווח הליכה, סמוך למבואת פארק המעינות. ביקור בגן מאפשר גם ביקור במוזיאון לארכיאולוגיה ובמרכז המשוחרז חומה ומגדל - חלק ממכלול מוזיאלי הנקרא "עקבות בעמק". אפשר להזמין מראש סיורים לקבוצות. הביקור בגן השלושה כרוך בתשלום, הכניסה למוזיאון ולמרכז אינה דורשת תשלום נוסף מעבר לתשלום הכניסה לגן השלושה.

גן גורו - פארק המציג חיות וצמחים שמקורם ביבשת אוסטרליה. תוכלו להסתובב בין קנגורו חופשיים וקואלות חביבות וללטיף ולהאכיל אותם, לצפות בציפורים צבעוניות ובתוכים ועוד. הכניסה לגן גורו סמוכה לכניסה לגן השלושה ולפארק המעינות והיא בתשלום.

גנים לאומיים ושמורות טבע: סמוך לפארק נמצאים כמה גנים לאומיים ושמורות טבע אטרקטיביות, בין היתר: גן לאומי בית אלפא ובו שרידי בית כנסת עתיק (כיום ממוקם בתחומי קיבוץ חפציבה). בסמוך לחפציבה נמצאת מחצבת השיש היחידה שפעלה בארץ ישראל מעולם. המחצבה שוקמה בתקציבי קרן שיקום מחצבות, הציוד הממוכן שוחרז בעזרת המועצה לשימור והיא פתוחה כיום ללא תשלום, כאתר למבקרים עם הסברים ותצפיות נוף. אפשר לשלב גם טיול בשמורת הרי הגלבו, למשל בנחל יצבור (במיוחד בתקופת הסתיו ועד שלהי האביב). בנוסף, אפשר לבקר בגן הלאומי המרשים של בית שאן ובגן לאומי כוכב הירדן.

ובאביב בעמודי החוטמית הזיפנית והכלך. בחודשי הקיץ ניכרת בעיקר צמחיית הנחלים, הכוללת קנה מצוי, פטל קדוש, טיון דביק, מלוח ועוד. בתוך המים בעין מגדל נמצאים אגמון מצוי וצמחים נוספים. באזורים רבים בפארק נטועים איקליפטוסים רבים היוצרים חורשות ופינות חמד. לאחרונה ניטעו עצים נוספים, רובם ככולם עצים אופייניים לארץ ולאזור. בשטח הפארק יש מינים רבים של בעלי חיים (חלקם חזרו אליו רק בשנים האחרונות), ובהם מינים רבים של ציפורים, קבועות ונוודות, בין השאר כל מיני השלדגים, עופות דורסים, עופות מים רבים וציפורי שיר, וכן מיני נברנים, דרבנים, נמיות, תנים, זוחלים שונים ועוד. ■

הכותב הוא מנהל ואוצר המוזיאון לארכיאולוגיה עקבות בעמק - גן השלושה, וארכיאולוג ברשות הטבע והגנים

במרחק אפשר להבחין גם בהרי הגליל התחתון, גבעת המורה והר תבור. בדרום ובמערב הרי הגלבו. במזרח רואים את מרחבי עמק המעינות, את בריכות הדגים, את הקיבוצים מסילות ורשפים ואת העיר בית שאן. הרחק ברקע מתנשאים הרי הגלעד. בצפון - רמות יששכר והרי הגליל.

על פסגת התל הארכיאולוגי נבנה מגדל שמירה מבטון מזוין. למבנה שלוש קומות וממנו תצפית מושלמת על כל השדות בסביבה. בשלהי שנת 1938, בשיא המרד הערבי, צעדו לעבר התל ארבעה שומרים. בסבך הנחל ארבו להם פורעים, פתחו באש והרגו שלושה מהם. הרביעי קפץ לנחל ומילט את נפשו, והתפתח מרדף וקרבי יריות בשיתוף עם הבריטים נגד הכנופיה. המקרה הקשה הוליד החלטה לבנות את המגדל. בתוך כמה שבועות, ללא האמצעים הטכנולוגיים המצויים כיום, בנו חברי ניר דוד (תל עמל) את המגדל המרשים שניצב עד היום, קרוב לשמונה עשורים, על פסגת התל הארכיאולוגי, כעדות אילמת לרוח התקופה. במקום שלט עם שמות הנופלים. התל נקרא מאז גם תל השלושה.

ממזרח לתל שוכה יש תל קטן נוסף המכונה תל שוקק (שמדין). כ-1,200 מטר מדרום לתל יש גבשושית זעירה נוספת, המצוינת במפות כתל א־דהב. יש המזהים אותו עם היישוב מודיעית, שאותו מזכיר רבי אשתורי הפרחי (שם זה מזכיר גם את שם המעיין הסמוך, מודע).

חי, צומח ונוף מרהיב

בחודשי הסתיו, החורף והאביב פארק המעינות וסביבותיו מוריקים ופורחים. השדות מלאים בגידולים ירוקים - בעיקר חיטה, תירס, חמניות, וירקות שונים. מראה בריכות הדגים והפרדסים על רקע הר הגלבו המוריק, יוצר נוף מרהיב ביופיו. באביב מצטרפים מרבדי הפרחים - בעיקר חרדלים, חרציות ועוד. בכמה אתרים אפשר להבחין גם בחצבים